

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-15>

УДК 351

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

CUSTOMS POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Ситник Наталія Степанівнадоктор економічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-9721>**Беднарчук Вікторія Володимирівна**магістр,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7666-5477>**Sytnyk Natalia, Bednarchuk Victoria**
Ivan Franko Lviv National University

У статті визначено особливості реалізації митної політики України в умовах пандемії COVID-19. Наведено карантинні заходи функціонування Державної митної служби України та її територіальних органів. Виділено основні показники спеціальної митної статистики переміщення транспортних засобів та товарів через митний кордон України протягом 2017–2020 років. Розглянуто показники спеціальної митної статистики декларування. Здійснено аналіз товарообігу України. Досліджено обсяги надходжень від митних платежів до Державного бюджету України у 2018–2020 роках. Здійснено горизонтальний аналіз надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до Зведеного бюджету України. Шляхом аналізу основних індикаторів митної політики України визначені характерні проблеми та недоліки функціонування митної політики. Запропоновано і обґрунтовано заходи, які доцільно реалізувати в Україні для покращення стану та реалізації митної політики.

Ключові слова: митна політика, бюджет, митні платежі, експорт, імпорт.

The article identifies the features of Ukraine's customs policy in the context of the COVID-19 pandemic. The quarantine measures of the State Customs Service of Ukraine and its territorial bodies are given. The number of temporarily closed checkpoints across the state border of Ukraine was noted. The main indicators of special customs statistics on the movement of vehicles and goods across the customs border of Ukraine during 2017–2020 are highlighted. Indicators of special customs statistics of declaration are considered. The analysis of the trade turnover of Ukraine is carried out. It has been proven that the COVID-19 pandemic has led to a reduction in Ukraine's foreign trade in monetary terms. Based on the value of exports and imports of goods and services, the export coverage ratio was calculated. It is noted that the export coverage is more than 1, it is positive, and if less than 1, it is negative. The volumes of revenues from customs payments to the State Budget of Ukraine in 2018–2020 were studied, in particular, the dynamics of such taxes as value added tax, excise tax, single duty, import and exit duties were presented. The horizontal analysis of revenues from taxes on international trade and foreign operations to the Consolidated Budget of Ukraine was carried out. The absolute deviation and growth rate of taxes on international trade and foreign transactions in terms of national and foreign currencies are calculated. The list of reasons that had a negative impact on the receipt of taxes on international trade and foreign operations in the Consolidated Budget of Ukraine in 2020 is noted. Indicators of overfulfillment or underfulfillment of the Consolidated Budget of Ukraine in terms of taxes on international trade and foreign operations during 2016–2020 were assessed. By analyzing the main indicators of the customs policy of Ukraine, the typical problems and shortcomings of the customs policy were identified. It is proved that the state of customs policy is one of the most important indicators of financial stability of the state. Measures that should be implemented in Ukraine to improve the situation and implement customs policy are proposed and substantiated.

Keywords: customs policy, budget, customs payments, exports, imports.

Постановка проблеми. На сьогодні стан митної політики України відіграє дуже важливу роль, оскільки має вплив на розвиток усіх секторів економіки нашої країни. Для України реалізація та ефективне функціонування митної політики є передумовою покращення стану митної та податкової системи, що суттєво вплине на соціально-економічний розвиток країни. Проте, сьогодення характеризується нестабільністю, війною на сході країни, від'ємним сальдо торгового балансу, збільшенням дефіциту зведеного бюджету України, трансформацією міжнародної торгівлі, що породжує зміну основних цілей у здійсненні митної політики. Цим зумовлена проблема нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної політики у митній сфері, а також дослідження щодо її покращення є предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема вчений Прус Л. Р. визначав особливості здійснення державної митної справи в умовах пандемії COVID-19 [1], Зайцев В. Є. розглядав митну політику України в контексті євроінтеграційних відносин [7]. Також дослідженням впливу митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств займалися Єдинак В. Ю., Плешкова Н. М., Ніжніченко С. П. [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах воєнного стану в Україні, спаду виробництва, посилення фінансової нестабільності, пандемії коронавірусу процес побудови ефективної митної політики є надзвичайно актуальним. Адже стан митної політики належить до найважливіших індикаторів фінансової стабільності держави. Він є передумовою функціонування та розвитку національної економіки, забезпечення конкуруючої позиції на глобальному ринку, зростання обсягів доходів зведеного бюджету тощо.

Формулювання цілей статті. Основною метою є комплексне дослідження ефективності митної політики України та особливостей її реалізації в умовах лібералізації та глобалізації, практичне вивчення та аналіз основних індикаторів, які дають можливість оцінити митну політику нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила коронавірус пандемією, що стало справжнім викликом для Всесвітньої митної організації. З метою запобігання поширенню на території України

COVID-19 Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» № 211, якою встановив карантин на усій території України, внаслідок чого відбувся перехід функціонування Держмитслужби та її територіальних органів в он-лайн, зокрема:

- було припинено особистий прийом громадян керівництвом;
- обмежено доступ в адміністративну будівлю;
- приймання кореспонденції, принесеної громадянами особисто чи за дорученням, здійснюється лише через спеціальну скриньку;
- з метою мінімізації фізичного контакту декларантів з митницею відбулося оновлення Особистого кабінету (розділ «Мої декларації»), де додано можливість скачування проміжних відповідей митниці, в т.ч. тих, що містять рішення про коригування митної вартості. У версії «Інспектора» було додано можливість надсилання декларанту також класифікаційних рішень [1].

13 березня 2020 р. прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України № 288-р «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю», відповідно до якого станом на 03.11.2021 р. закрито 38 пунктів пропуску через державний кордон України та пунктів контролю [2].

Вжиті заходи торкнулись і Держмитслужби, зокрема зменшились обсяги переміщених товарів і транспортних засобів, знизився рівень оформлення митних декларацій та інших митних документів (таблиця 1).

За даними таблиці 1 загальна кількість пропущених через митний кордон України транспортних засобів у 2020 р. порівняно з 2017 р. зменшилась у більш ніж у 2 рази або на 13,4 млн. од. – з 22,3 до 8,9 млн. од. Причому зменшення відбулося як при ввезенні так і при вивезенні. За видами транспортних засобів також знизилась кількість пропусків через митний кордон України, окрім пропуску морських суден, які збільшились на 3% у 2020 році порівняно з 2017 р.

За даними таблиці 2 видно, що у 2020 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. загальний обсяг оформлення митних декларацій форми МД-2, за якими оформляються товари збільшився з 3569,4 до 4464,6 тис. шт. або на 25%. На наш погляд, негативною є статистика щодо оформлення

Таблиця 1

Показники спеціальної митної статистики переміщення транспортних засобів та товарів через митний кордон України

Показник	Од. вим.	2017	2018	2019	2020	Січень-вересень 2021
Пропущено через митний кордон України транспортних засобів:	млн. од.	22,3	21,2	18,1	8,9	7,7
на ввіз		11,2	10,7	9,2	4,5	3,9
на вивіз		11,0	10,5	9,0	4,4	3,8
залізничних вагонів	тис. од.	3103,0	2970,7	2647,1	2129,6	1838,4
морських суден		16,2	15,3	17,0	16,7	12,4
річкових суден		17,3	16,3	15,6	9,7	9,9
автотранспорту		18888,1	17985,8	15241,4	6659,4	5703,6
повітряних суден		117,3	134,7	145,3	64,2	77,5
Інших транспортних засобів		105,0	82,7	83,1	53,0	47,9
Пропущено товарів через митний кордон України (окрім товарів, що переміщуються стаціонарними видами транспорту):	млн. тонн	262,8	305,1	329,1	333,8	231,1
на ввіз		86,8	92,5	94,6	85,1	65,7
на вивіз		176,0	212,6	234,6	248,8	165,4

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 2

Окремі показники спеціальної митної статистики декларування

Показник	Од. вим.	2017	2018	2019	2020	Січень-вересень 2021
Оформлено митних декларацій форми МД-2	тис. шт.	3569,4	3953,2	4559,4	4464,6	3743,2
Оформлено інших митних документів		1667,5	1727,2	1620,4	846,0	720,0

Джерело: складено на основі [3]

інших митних документів, обсяги яких у 2020 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. знизилися майже у 2 рази – з 1667,5 до 846,0 тис. шт. Аналіз експортно-імпоротної діяльності України в контексті її зовнішньої торгівлі є дуже важливий в умовах кризи спричиненої пандемією. Досліджуючи загальний вартісний обсяг експорту та імпорту товарів і послуг в Україні, ми можемо зазначити як

позитивні так і негативні тенденції його розвитку (табл. 3).

Дані таблиці 3 свідчать, що у 2020 році всього товарів та послуг порівняно з 2017 роком було експортовано та імпортовано на 13,72% та 9,48% більше відповідно і у грошовому виразі це склало 5935 та 4697 млн. дол. США.

Пандемія COVID-19 призвела і до скорочення зовнішньої торгівлі України. У січні–

Таблиця 3

Товарообіг України у 2017 – 10 міс. 2021 роках, млн. дол. США

Рік	Товарообіг	Сальдо	Імпорт	Експорт
2017	92 797	-6 277	49 537	43 260
2018	104 204	-9 547	56 875	47 329
2019	110 476	-10 353	60 414	50 061
2020	103 429	-5 040	54 234	49 195
10 місяців 2021	111 872	-2 938	57 405	54 467

Джерело: складено на основі [3]

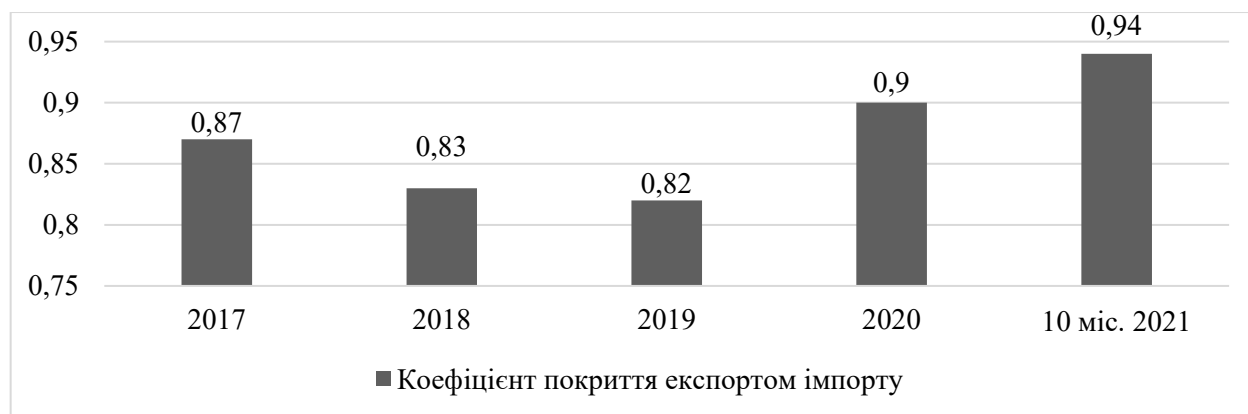

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта покриття експортом імпорту, 2017 – 10 міс. 2021 рр.

Джерело: складено авторами самостійно

грудні 2020 р. експорт товарів становив 49 195 млн. дол. США або 98,27 % порівняно із січнем-груднем 2019 року, імпорт – 54 234 млн. дол. США або 89,77 %.

Виходячи з вартості експорту та імпорту товарів та послуг нами було здійснено розрахунок коефіцієнта покриття експортом імпорту (рис. 1).

Якщо охоплення експортом більше 1 це є позитивним, а якщо менше 1 – негативним. За даними проведених розрахунків коефіцієнт покриття імпортом та експортом сфери послуг у 2020 році становив 0,90, що свідчить про перевищення вартості імпорту над експортом, тобто є дефіцит зовнішньої торгівлі.

У сучасних ринкових умовах доходи від зовнішньоекономічної діяльності займають важливе місце у мобілізації грошових ресурсів Зведеного бюджету України. Базою формування доходів від зовнішньоекономічної діяльності є митні податки і збори, адже мито є одним з основних інструментів регулювання митно-тарифної політики держави.

Фінансове становище держави значною мірою залежить від податкових надходжень, що становлять певну частку Державного бюджету України. До того ж митні податки відіграють дуже велике значення в процесі регулювання економіки держави.

Аналіз динаміки митних надходжень до Державного бюджету України протягом останніх років наведено у таблиці 4.

За досліджуваний період сума коштів, що надходять з податків збільшилася вдвічі, проте незважаючи на це дані надходження є досить нестабільними (табл. 4), що свідчить про те, що хоча й відбувається постійна модернізація системи оподаткування, фінансовий потенціал податків є невикористаним у зв'язку з податковими пільгами, ухиленням від сплати, недоліками в адмініструванні, податковою заборгованістю. Отже, податкам належить основна роль у реалізації державної функції стосовно регулювання економічних процесів, адже податкові надходження становлять близько 82% всього обсягу держбюджету України.

Таблиця 4

Динаміка надходжень від митних платежів до Державного бюджету України у 2018–2020 рр., млрд. грн

Статті доходів	2018	2019	2020
Сума надходжень до Державного бюджету	339,2	357,1	534,7
ПДВ із вироблених в Україні товарів	84,2	80,7	108,1
ПДВ з ввезених на територію України товарів (продукції)	96,6	107,3	138,8
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	8,9	16,9	24,3
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	26,4	28,1	38,8
Ввізне мито	13,3	12,4	39,9
Вивізне мито	0,1	0,2	0,4
Єдиний збір	0,2	0,2	0,2

Джерело: складено на основі [4]

Таблиця 5

Горизонтальний аналіз надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до Зведеного бюджету України за 2016–2020 роки

Показники	2016	2017	2018	2019	2020
Сума податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції в млн. грн	20 370,98	24 541,81	27 076,62	30 086,00	30 406,50
Абсолютне відхилення, млн. грн	-	+4 170,83	+2 534,81	+3 009,38	+320,5
Темп приросту, %	-	+20,47	+10,33	+11,11	+1,06
Середній курс грн щодо дол. США	25,55	26,60	27,20	25,85	26,96
Сума ЄП в млн. дол. США	797,29	922,62	995,46	1 163,87	1 127,84
Абсолютне відхилення, млн. дол. США	-	+125,33	+72,84	+168,41	-36,03
Темп приросту, %	-	+15,72	+7,89	+16,92	-3,09

Джерело: складено на основі [5–6]

Горизонтальний аналіз надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до Зведеного бюджету України у динаміці, починаючи з 2016 року представлено у табл. 5.

Як бачимо з таблиці є тенденція щодо зростання надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції як в гривнях, так і в іноземній валюті. В середньому кожного року такі надходження зростають на 2 508,88 млн. грн. Найбільше відхилення в надходженнях податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції спостерігалось у 2019 році, що пов'язано перш за все із зміцненням у цьому році гривні на світовому валютному ринку. Натомість найменше відхилення в порівнянні з попереднім роком спостерігається у 2020 році. Це в свою чергу можна пов'язано зі світовою кризою, яка виникла в процесі цінових війн на нафту між Росією та країнами ОПЕК, що спричинило обвал усіх фондових бірж у світі. Зокрема, однією із причин, що негативно вплинуло на надходження

податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції до Зведеного бюджету України у 2020 році можна віднести карантин на території України, що змусило знизити діяльність більшості платників.

На рисунку 2 представлено показники пере- чи недовиконання надходжень податків до Зведеного бюджету України на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

Так, у 2016–2017 рр. відбувалось незначне перевиконання податкових надходжень до Зведеного бюджету України. В середньому цей показник становив 4,025% перевиконання бюджету в рік проте, у 2019–2020 рр. спостерігалось недовиконання бюджету щодо залучення податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, основною причиною якого стало поширення коронавірусу та впровадження карантину в Україні.

Сьогодні є ціла низка проблем, які заважають лібералізації міждержавних економічних

Рис. 2. Оцінка показників пере- або недовиконання Зведеного бюджету України у розрізі податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції протягом 2016–2020 рр., %

Джерело: складено на основі [5]

зв'язків, стримують зростання економіки, їх інтегрування в єдиний господарський комплекс: прикордонні формальності, адміністративні умови, відмінності у митному та податковому режимах, технічні, санітарні та екологічні норми і стандарти, що діють в Україні та країнах ЄС. Їх вирішення стане новим каталізатором інтеграції та підсилить відповідні тенденції [7]. В центрі уваги має бути пошук найбільш спрощених варіантів оформлення товарів і вантажів, що переміщуються через митний кордон України. Це певною мірою могло б стати чинником розвитку вітчизняного товаровиробника, бо саме підвищення рівня організації та якості здійснення митного контролю спрямоване створювати усі необхідні для вітчизняного товаровиробника умови для широкого виходу на зовнішній ринок [8].

Отже, в умовах поширення COVID-19 важливим є розробка заходів, які б позитивно вплинули на роботу Держмитслужби України.

Пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, стала тим фактором, який змусив весь світ переглянути не лише свої прогнози розвитку, свою короткострокову економічну та соціальну політику, але і по іншому підійти до формування власних пріоритетів на довгостроковий період. Уроки, винесені людством з цієї пандемії, можуть змінити не лише моделі управління у майбутньому, але і соціальну поведінку людства [9].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Внаслідок потрясінь політичної та фінансово-економічної ситуації в Україні, через військовий конфлікт та пандемію

COVID-19 – погіршився стан митної політики держави.

Тому потрібно доповнювати підходи до реалізації митної політики. Важливими кроками для забезпечення фінансової безпеки країни і покращення ситуації стануть:

- стабілізація ситуації в країні;
- розвиток імпорто-замінювальних виробництв із подальшою їх орієнтацією на експорт з умовою повного забезпечення потреби внутрішнього ринку в цих товарах;
- модернізація прикордонної інфраструктури для забезпечення швидкого проходження митного кордону України та економії часу;
- залучення інвестицій для створення потужного експортного сектору;
- забезпечення максимальної державної підтримки, яка б проявлялась у державних гарантіях, кредитуванні і страхуванні експорту;
- аналіз конкурентних переваг України у сфері міжнародної торгівлі;
- сприяння інтеграції економіки в європейські і світові господарські об'єднання та організації;
- підвищення рівня професійної підготовки працівників органів митної служби України;
- формування позитивного іміджу товаровиробників України закордоном;
- покращення професійного рівня підготовки працівників органів митної служби України шляхом проведення навчальних тренінгів, семінарів та курсів підвищення кваліфікації;
- аналіз досвіду та напрацювань розвинених країн у сфері митного контролю, аудиту та регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прус Л. Р. Особливості здійснення державної митної справи в умовах пандемії COVID-19. *НДІ фінансової політики*. URL: <https://www.ndifp.com/1322/> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Розпорядження про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю № 288-2020-р, від 13.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/288-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
3. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 15.01.2022).
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 20.01.2022).
5. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 20.01.2022).
6. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (дата звернення: 20.01.2022).
7. Зайцев В.Є. Митна політика України в контексті євроінтеграційних відносин. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/130413> (дата звернення: 21.01.2022).
8. Єдинак В.Ю., Плешкова Н.М., Ніжніченко С.П. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581> (дата звернення: 21.01.2022).

9. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України УКРАЇНА: вплив COVID-19 на економіку і суспільство. Київ. 2020 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report> (дата звернення: 21.01.2022).

REFERENCES:

1. Prus L.R. Osoblyvosti zdiisnennia derzhavnoi mytnoi spravy v umovakh pandemii COVID-19 [Features of state customs in the context of the COVID-19 pandemic]. *NDI fiskalnoi polityky – Research Institute of Fiscal Policy*. Available at: <https://www.ndifp.com/1322/> (accessed 15 January 2022).
2. Order on temporary closure of some checkpoints across the state border and checkpoints № 288-2020-r, dated 13.03.2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/288-2020-%D1%80#Text> (accessed 15 January 2022).
3. State Customs Service of Ukraine. Official site. Available at: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (accessed 15 January 2022).
4. Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine: website. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/> (accessed 20 January 2022).
5. State Treasury Service of Ukraine. Official site. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (accessed 20 January 2022).
6. National Bank of Ukraine. Official site. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart> (accessed 20 January 2022).
7. Zaitsev V.Ye. (2017) Mytna polityka Ukrainy v konteksti yevrointehratsiinykh vidnosyn [Customs policy of Ukraine in the context of European integration relations]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/130413> (accessed 21 January 2022).
8. Iedynak V.Yu., Plieshkova N.M., Nizhnichenko S.P. Vplyv mytnoi polityky na zovnishnoekonomichnu diialnist pidpriemstv [Influence of customs policy on foreign economic activity of enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581> (accessed 21 January 2022).
9. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy (2020) Ukraina: vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspilstvo. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report> (accessed 21 January 2022).